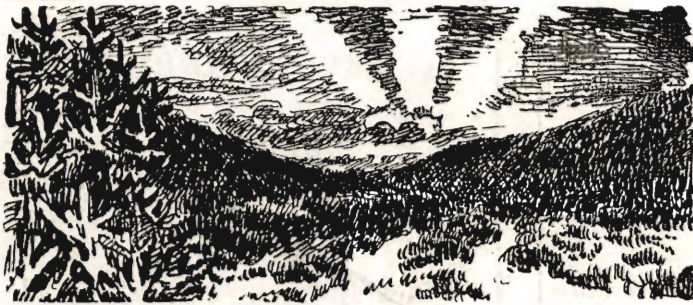

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT

Nr. 12

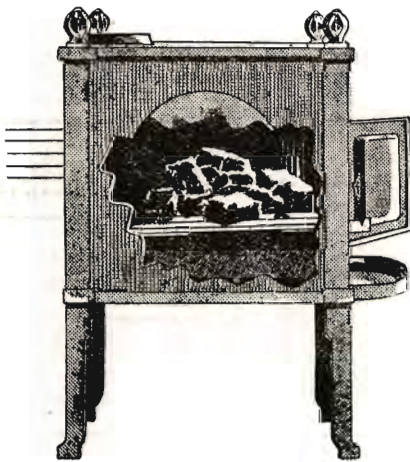
15. August

62. Aarg.

UDGIVET AF DET DANSKE HEDESELSKAB

1941

HESS-TØRVERISTEN

*Fra Brænde-
til Tørveovn*

Billedet viser en gennemskaaret Brændeovn, der ved Hjælp af HESS-Tørveristen er omdannet til Tørveovn. Risten kan let anbringes af enhver, og en Askeskuffe placeres nedenunder.

Alle HESS-Brændeovne af 421 og 422-Typen samt den nye Model Nr. 442 kan paa denne Maade brænde Tørv, hvis det kniber med at skaffe Brænde.

Se HESS-Tørveristen hos Deres Forhandler.

C. M. HESS' FABRIKKER A/S
VEJLE

A/S FISKBÆK BRIKETFABRIK

BRUNKULSBRIKETTER & RENHARPEDE BRUNKUL

Kontor: Aarhus
Aaboulevarden 7
Telefon: 5710

Fabrik: Fiskbæk
pr. Herborg
Telefon: Herborg 12

Varde Bank

Esbjerg Afdeling

Kongensgade 62
og Fiskerihavnen

A/s Varde Staalværk, Varde.

1. Kl. Staalstøbegods til Tip-
vognshjul, Bremsklodser og
andet Entreprenørmateriel. —

Ildbestandigt „Vardan“. — Manganstaal.

HELLESENS SENIOR

er en stor, stærk, paalidelig Haandlygte

HELLESENS SENIOR

giver blændende Lys Aar efter Aar med

HELLESENS

verdenskendte Tør-
element

HELLESENS SENIOR

i Regn og Blæst
uden at blinke

Absolut farefri i Ga-
rager, Stalde, Pak-
huse og i Hjemmet

Uundværlig i Jægerhytten

Landbrugslotteriet.

Største Gevinst Værdi 80,000
Kr. Præmie 10,000 Kr. Ialt
i en Serie 38,000 Gevinster
+ en Præmie. — Tils.
Kr. 1 Million 823,460. —
Trækkes samtidig med
Klasselotteriet.
Lodsedler faas hos alle
Kollektørerne samt i
Hoved-Kollektionen, Frede-
riksberggade 2, København K.

Lyskopi - Zinktryk

Aarhus Lys- &
Zinktrykanstalt

Frederiksallé 60, Aarhus

Aktieselskabet

Brødrene Brincker

Greisdal Hammerværk pr. Vejle

Grundlagt 1867

Specialitet: Tørvegrebe, Tørvespader, Drænværktøj,
Lyngleer.

Alle Slags Grebe, Forke, Spader, Roehakker,
Høstleer og Håveredskaber leveres med fuld
Garanti.

Andels-Anstalten Tryg

tegner alle Arter af Livsforsikringer.

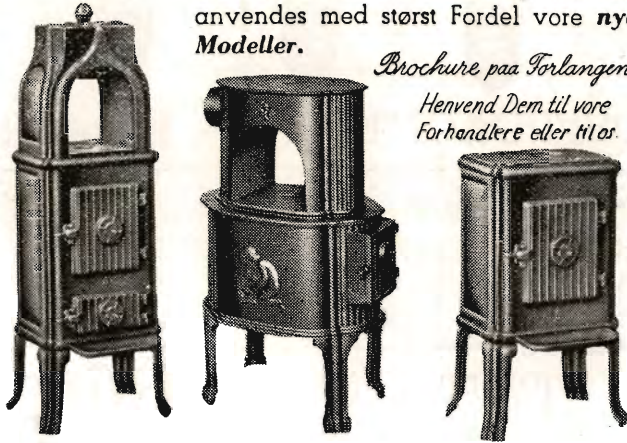
Hovedkontor: Rosenørnsallé 1 — København.

RIBE *Brændeovne og Tørveovne*

Til indenlandsk Brændsel og Briketter anvendes med størst Fordel vore *nye Modeller.*

Brochure paa Forlangende

*Henvend Dem til vore
Forhandlere eller til os.*

A/s RIBE JERNSTØBERI · RIBE
GRUNDLAGT 1848 · TELEFON 261 & 262

REMINGTON

Bedste og mest benyttede
Skrivemaskine.
Energhandler for Danmark:

L. KRISTENSEN
75, Raadhuspladsen,
København V.

Skive Cementstøberi

Knud Østergaard
Telefon 921

◆
Normrør
med Garantimærket △
Imprægnering
— Brøndrør —

Kaas- Briketter

Hovedforhandler:

Nordjyllands
Kulkompagni
Nørresundby
Telefon 4227 - 4238

Fabrik: Kaas
Telf. Kaas 11.

SOPHUS BERENDSEN A/s

V. FARIMAGSGADE 41
KØBENHAVN V

KANNIKEGADE 18
AARHUS

ALT ENTREPRENØRMATERIEL

DAMP- OG DIESELLOKOMOTIVER
GRAVEMASKINER - TIPVOGNE - SPOR

LEVERANDØR TIL HEDESELSKABET

Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring.

Tell. 14.350. - Genaldigt Selskab. - Reventlowg. 14, Kbhvn. V.

Ansvarsforsikring

Automobillforsikring

Henvendelse til Kredens Tillidsmand eller til Kontoret.

Alfa MARGARINE *med det høje
Brændpunkt* steger bedst

Aktieselskabet
CARLSBERG TEGLVÆRK

Middelgade 14, Randers – Telefon 1515

Carlsberg Teglværk: Randers 174

Faarup Teglværk: Faarup 10

**LEVERANDØRER TIL DE SAMV. PLANTNINGS-
FORENINGER OG HEDESELSKABET**

Johannes Rahn & Søn

SKOVFRØKONTORET

København-Valby

Brostrøms
Planteskole

VIBORG
ved C. Nielsen
Telefon 42

leverer alle
Planter for Have,
Mark og Skov –

*Haardføre og veldrevne
Arter for ethvert Formaal*
Forlang Tilbud
Vi garanterer Kvaliteten

**P. KRUSES
PLANTESKOLE
- MUNDELSTRUP -**
Telefon Tilst Nr. 7

**Skovplanter
Haveplanter**

Forlang Prislister eller Tilbud

Frøavlscenret Hunsballe
Holstebro
Telefon 533

Frøavl
og Frøhandel

A/S **SØNDERJYDSK FRØFORSYNING**
AABENRAA – TELF. 47

Hulkjærhus
Planteskole

Rødkjærsbro
Telefon Ans 25

*Planter til
Skove
Læhegn
Haver*

A/S **Skive Markfrøkontor**
Grundlagt 1896
Telf. 94 Skive
Frøavl Frøhandel

Frøcontoret
(for undersøgt Markfrø)
— Grundlagt 1887 —
KOLDING
Telefon 43

**PALUDANS
PLANTESKOLE
— KLARSKOV —
130 Tdr. Land.**

Skovplanter,
Hæk- og Hegnsplanter,
Allétræer,
10 Millioner Prikleplanter.

Forlang Prislister.

TELEFON KLARSKOV NR. 9.

Trifoliums Frø
giver stor Høst.

Anvend Tørvestrøelse ved Dræning.

Paa Jorder med fintsandet Undergrund kan en Tilsanding af Drænrørene forebygges ved Anbringelse af et Lag Tørvestrøelse („Hundekød“) omkring Stødfugerne, ligesom Tørvestrøelse med Fordel benyttes ved Dræning i stiv Lerjord. Spørg Hedeselskabet.

Beskyt Deres Plantninger med
Elektrohegnet **STØD**

Det førende Hegn.

Firma: Dansk Elektrohegn,
V. Boulevard 51, København V.
Telefon Central 15453.

Teglværkernes Salgskontor, Horsens.

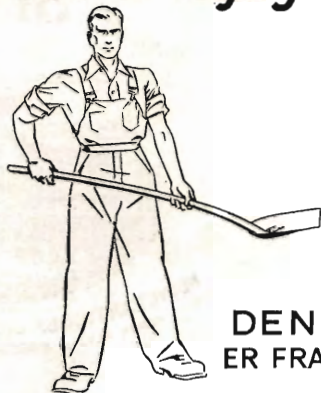
S. M. B. A.

Telefon 1109.

Søndergade 37.

Drænrør — Mursten — Tagsten.

Den er rigtig!

DEN
ER FRA

Zinck GODT-
HAAB

Aktieselskabet

De danske
Sukkerfabrikker

København

A/S L. Hammerich & Co.
Specialforretning i Bygnings-
artikler. Grundlagt 1854.
Telefon Nr. 7050 (3 Linier).
Aarhus.

Alt i prima røde Drænrør.

Silkeborg, Herning og omliggende
Teglværkers Salgskontor

Torvet 6, Silkeborg

Telefon 1200

repræsenterende følgende Værker:

Silkeborg Teglværk.
Lysbro Teglværkers Eftfl.
De Forenede Teglværker,
Lysbro.
Vinderslevgaard Teglværk.
Paarup Teglværk.

Bjødstrup Teglværk.
Gjern Teglværk.
Visgaard Teglværk.
Højriis Teglværk, Ikast.
De Forenede Midtjydske
Teglværker, Herning.

Det lødigste Læsestof

„Hjemmet“ er et Blad for hele Familien og indeholder Spidsartikler, underholdende Noveller, Artikler for Husmoderen, flere illustrerede Børnesider og m. a. Kort sagt: Lødig og fængslende Læsning.

finder De hver Uge
i Danmarks førende Ugeblad

HJEMMET

Holbæk.
Tlf. 1213
(4 Lin.)

HOTACO

Holbæk Tagpap- & Cementvarefabriker A/S.

Betonrør af enhver Art til Afvanding og Kloakeringer.
H. T. C.s specielle imprægnerede Rør til syreholdig Jordbund, anvendt af Hedeselskabet, Grundforbedringsudvalgene, Kommuner etc.
Leveres overalt. — Forlang Tilbud.

København.
Mitchellsgade 23.
Tlf. Centr. 13842
(2 Lin.)

AKTIESELSK. **C. OLESEN** KØBENHAVN

MANUFAKTUR EN GROS OG FABRIKATION
DANSK RYS- og MØBELSTOF-FABRIK I KASTRUP

Aktieselskabet

Vejle Bolte- & Møtrikfabrik.

Grundlagt 1899.

Telefoner 2120.

Telegr.-Adr.:
Boltefabriken.

**Alle Slags Bolte Skruer,
og Skinnespiger.**

Leverandør til
De danske Statsbaner.

Hotel Herning.

Telf. 21-41.

Byens første Hotel.

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

— stiftet 1871 —

Aarhus:
Hovedkontor.

København.
Nygade 1.

Aktiekapitalen & Reserver **ca. 17 Mill. Kr.**
hæfter til Sikkerhed for alle Indskud.

Dansk Brandforsikringsselskab

„VERMUND“

af 1904 - gensidigt Selskab.

Bygninger og Løsøre.
Virkefelt hele Landet.

Hovedkontor: Banegaardsplads 4, Aarhus.

Elektriske H. N. F. Hegn!

Type A 5 (for Akkumulator) excl. Akk. Kr. 85,—

Type B 5 (for Batteridrift) excl. Batt. . . . Kr. 100,—

Type AC5 (for 220 V. Vekselstrøm) . . . . Kr. 185 —

Nærmeste Forhandler opgives gerne paa Forlangende

HEDE NIELSENS FABRIKER A/S - HORSSENS

TELF. 750 (4 Lin.)

TELF. 750 (4 Lin.)

AEROLIT
DANSK SIKKERHEDSPRÆNGSTOF

Hedeselskabets Tidsskrift.

Nr. 12.

15. August 1941.

62. Aarg.

Indtrædende Medlemmer indtegnes hos Selskabets Forretningsførere. Medlemsbidraget er enten aarlig mindst 5 Kr. eller en Gang for alle mindst 100 Kr. Større Bidrag modtages gerne. Korrespondancer og Afhandlinger bedes sendt til Hedeselskabets Hovedkontor, Viborg. Tidsskriftet udgaar 1 Gang om Maanedn og sendes uden Vederlag til Selskabets Medlemmer. Annoncer bedes sendt til Hedeselskabets Hovedkontor, Viborg. Annoncepris 25 Øre pr. mm. Oplag 10,000 Eksemp.

Indhold: Markernes Kalkforsyning i kommende Efteraar og Vinter. — Grundforbedringsudvalgene holder Fællesmøde. — Forpagter Chr. Sonne. — Lægen August Petersen i Andst. — Litteratur: Hyrdeliv paa Heden. — Et Plus til Brændeovnene. — Statsskovbrugets Regnskab 1940—41. — Hedebrugets Aarsmøde. — Fra Hedeselskabets Grundforbedringsvirksomhed. — Midtjydske Vandløb, særlig Viborgegnens. — Mindre Meddelelser.

Markernes Kalkforsyning i kommende Efteraar og Vinter.

Udover en mindre Mergeltransport paa Trafikbane fra Klaabygaard Mergelleje i indeværende Sommer, er Mergeltransporten i alt væsentlig indstillet, og det kan næppe forventes den bliver optaget, inden Forholdene for Tilførsel af Benzin igen ændres, og hermed har det formentlig lange Udsigter.

Da adskillige Jorder er kalktrængende i større eller mindre Grad, maa Tilførsel af den tiltrængte Kalk foretages med ren Kalk.

Hvor der er Tale om Tilførsel af større Kalkmængde pr. Arealenhed — til Opdyrkning af raa Jord eller stærk kalktrængende Jord — maa Tilførselen foretages gennem raa upulv. Kalk, der ogsaa er udmærket anvendelig, naar der anvendes blød Kalk, der villig fryser ud og naar Udkørselen foretages paa en Tid af Aaret, hvor Kalken kan smuldres af Frosten.

Hvor der kun tiltrænges mindre Kalkmængder, vil man formentlig anvende pulv. Kalk.

I Henhold til Regler for Statskassens Tilskud til Transport af Mergel og Kalk har Hedeselskabet anerkendt hosstaaende Kalklejer.

I Henhold til Ministeriets Bekendtgørelse af 24. Juni 1939 om Handel med Foder- og Gødningsstoffer samt Grundforbedringsmidler maa Kalkningsmidler, der sælges under Betegnelsen tørrede, højst indeholde 5 % Vand, naar Køberen modtager det, og Kalkningsmidler, der sælges under Betegnelsen pulveriserede, skal være underkastet en mekanisk Behandling og have en saadan Finhed, at mindst 80 % af

	Adresse	Leveringsstation	Kalkens geologiske Betegnelse	Kalkens Leverings-tilstand	Pris pr. 10000 kg løst i Banevogn		% kulsur Kalk i Varen som den leveres	
					For enk. Vognl. Kr.	For flere Vognl. Kr.		
1	Nr. Sundby Kridtfabrik, Nr. Sundby	Nr. Sundby C Station. Nr. Sundby Havn	Skrivekridt	raa upulv.	26,00		71 %	For større Partier er Prisen efter Aftale
2	do.	do.	do.		135,00	125,00	85 %	For større Partier er Prisen efter Aftale. Næsten al Kalken kan passere 3 m/m Maskevidde
3	Nr. Flødal Kridt- og Kalkværk, Svendstrup	Svendstrup	do.	raa harpet	125,00		85 %	ca. 85 % kan passere 1 m/m Maskevidde
4	C. M. Christiansen, Kystvej 49, Aarhus	Ellidshøj	do.	tørret pulv.	125,00		91 %	
5	Thisted-Fjerritslev Jernbane, Thisted	Hillerslev	do.	raa upulv.	20,00	20,00	70 %	Til Foreninger er Prisen 15,00 Kr. pr. 10000 kg
6	Hadsund-Mariager Kalkværk, Stevn pr. Hadsund	Ved Lejet	do.	ovntørret	160,00		91 %	Den anførte Pris gælder ogsaa for Levering i Skib. 95 % passerer 1 m/m Maskevidde
7	O. Danielsen, Mergelgaarden, Spentrup	do.	do.	raa upulv.	21,00	20,00	72 %	For harpet Kalk er Prisen 60,00 Kr. pr. 10000 kg. For Levering i Banevogn er Til-læget til Prisen ca. 25,00Kr pr.10000 kg.
8	A/S Faxe Kalkbrud, Faxe	Faxe Havn	Bryozokalk	tørret og pulv.	160,00		97 %	ca. 60 % passerer 1/10 m/m Maskev. ca. 100 % passerer 1 m/m Maskevidde.
9	Holtug Kalkværk, Holtug, Storehedinge	Holtug Ladebro	do.	do.	155,00		93 %	ca. 60 % passerer 1/10 m/m Maskev. ca. 98 % passerer 1 m/m Maskevidde.
10	Sydsjællands Jordbrugs-kalkforretning, Trælløse, Herlufmagle	Herlufmagle St. eller Næstved Havn	do.	forvitret lufttørret	130,00	127,00	90 %	Til Foreninger er Prisen 125,00 Kr. pr. 10000 kg. 73,3 % passerer 1 m/m Maskevidde. 19,6 % passerer 1-2 m/m Maskev. 5,2 % passerer 2-3 m/m Maskev. 1,1 % passerer 3-4 m/m Maskev. 0,8 % passerer 4 m m Maskevidde.
11	A/S Næstved Kalkværk, Næstved	Holme-Olstrup St. Næstved Havn	Skrivekridt	ovntørret pulv.	140,00	130,00	90 %	Til Foreninger er Prisen 125,00 Kr. pr. 10000 kg.

Varen kan passere en Sigte med mindst 0,5 m/m Huller og mindst 98 % en Sigte med mindst 1 m/m Huller.

Sidste Foraar — og forøvrigt ogsaa Foraar 1940 — var der Vanskeligheder med Fremskaffelse af Kalk, dels paa Grund af den vedholdende Frost og dels paa Grund af manglende Transportmidler, og det maa anbefales, at Forbrugerne tidligst muligt søger at skaffe Kalken frem.

Staten yder et Tilskud til Transporten og Adgang til at erholde dette Tilskud staar aaben for Beboere af mergel(kalk)-fattige Egne og Ejendomme i hele Landet.

Blanketter til Andragende om Tilskud faas paa Hedeselskabets Kontor i Viborg.

Andragendet skal være bilagt Oplysninger om Ejendommenes (Arealets) Størrelse og Kalktrang. Kalktrangen skal fremgaa af Undersøgelser, der er foretaget gennem Landbo- eller Husmandsforeningerne eller af Hedeselskabet.

Det danske Hedeselskabs Mergelafdeling, Viborg, i August 1941.

J. P. Olesen.

Grundforbedringsudvalgene holder Fællesmøde.

Man vil søge at opnaa Regulering af Drænrørspriserne.

Repræsentanter for Grundforbedringsudvalgene i Jylland var den 28. Juli samlet i Aarhus paa Initiativ af Proprietær *Jens Jensen*, Rugholm, og Folketingsmand *Jens Kr. Jensen*, Lillering.

En af Anledningerne til Mødet var Drænrørspriserne, som er ret uensartet fra Amt til Amt, og Grundforbedringsudvalget finder, at de i visse Amter er kommet for højt op. Der nedsattes et Udvalg, bestaaende af Folketingsmand *Jens Kr. Jensen*, Landstingsmand *Martin Sorensen*, Mors, og Husmand *Jochumsen*, Rurup pr. Toftlund, som repræsenterede Egnene med de højeste og laveste Drænrørspriser i Jylland, for at søge ved et Samarbejde med Ministeriet at faa den rigtige Ordning.

Det vedtoges at henstille til Kreditforeningerne at fortsætte med at yde Laan til de store Grundforbedringsarbejder, som overskrider Maksimalgrænsen paa Laan ifølge Grundforbedringsloven, 8000 Kr. Udvalgene henstiller desuden til Landmændene, at de sørger for at *udjævne* og *kultivere* brugte Tørvegrave, Sandgrave, Mergelgrave og lignende og henleder Opmærksomheden paa, at Grundforbedringsloven hjemler Tilskud til disse Arbejder.

Mødet henstiller desuden til alle Landmænd, som ikke har Ensilagebeholder, snarest at faa en saadan bygget. Med de daarlige Høstudsigter og den manglende Import af Kraftfoder, vil det være af særlig Betydning i Aar, og der kan ydes Statstilskud eller Laan til saadanne Arbejder.

Forpagter Chr. Sonne.

Sidst i Juli forelaa Meddelelse om, at Forpagter Chr. Sonne er afgaaet ved Døden i Kalifornien, 82 Aar gammel.

Forpagter Sonne sad i Hedeselskabets Bestyrelse som udpeget af Staten fra 1921 til han i 1935 udtraadte. En længere Periode var han Næstformand og deltog meget virksomt i Selskabets Arbejde. Han var hele sit Liv kendt som en af vort Landbrugs betydeligste Mænd baade som Praktiker og som Fører indenfor de mange landøkonomiske Sammenslutninger, der gjorde Brug af hans rige Evner.

Lægen August Petersen i Andst.

En af Plantningssagens Forkæmpere.

Til April 1872 fik *Store Andst* en ny Læge, idet *Aug. Petersen* da nedsatte sig der som saadan. Da han kom til Andst, gik Vestbanen ikke længere end til Lunderskov; der var ingen Stationsbyer og ingen Læger i mange Miles Omkreds, og det blev derfor en baade besværlig og meget stor Praksis, han fik. Da Petersen tilmed hurtigt blev bekendt som en dygtig og overordentlig samvittighedsfuld ung Læge, kom hans Patienter snart til ham langvejs fra. Og i de følgende Aartier blev »Dr. Petersen i Andst« en meget kendt Personlighed i en stor Omegn vestlig for Kolding.

Læge *August Holger Arnold Petersen* blev født paa Herregaarden *Laage* Nord for Vejle den 25. September 1840. Hans Forældre var Proprietær Holger Petersen og Rosalie Petersen, født Philipsen. Alle-rede i 1849 mistede August Petersen sin Fader og i 1855 døde hans

Moder. Den store Søskendeflok blev spredt omkring i Familien. Inden Moderens Død var August Petersen blevet Discipel paa Herlufsholm, hvorfra han blev Student i 1861. Han studerede derefter Medicin, men var ogsaa stærkt optaget af Datidens politiske Forhold. Saa kom Krigen 1864, og han meldte sig den 8. Januar 1864 paa Reserveofficersaspirant-Skolen sammen med sine jævnaldrende Brødre, Fætre og mange andre gode Venner. August Petersen gjorde i Krigen Tjeneste ved 2. Regiments 4. Kompagni, men han kom ikke til at deltage i selve Kampene. Den 22. Juli 1867 blev han udnævnt til Sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve og forblev som saadan staaende i Hæren til 12. Januar 1880.

August Petersen karakteriseredes som en ualmindelig smuk, kraftig og velbygget ung Mand og en dygtig Sportsmand; paa Herlufsholm havde han Navn som en af de bedste Skøjteløbere.

Den 7. September 1867 blev han forlovet med *Jetta Hulda Emilie Levinsohn*, født i Helsingør 18. April 1849. Hendes Forældre ejede det store og for sin skønne Udsigt bekendte Landsted Margrethehøj, hvor August Petersen og hans Omgangsvener var velkomne Gæster. I 1871 tog han medicinsk Embedseksamen, og et Aars Tid gjorde han nu Tjeneste som Kandidat paa Kommunehospital, hvorefter han nedsatte sig som praktiserende Læge i Store Andst. Den 26. Juni 1872 holdt han sit Bryllup i Helsingør.

I de første Aar i Andst havde Læge Petersen stort Held med sig i et Par meget vanskelige Sygdomstilfælde, hvilket rygtedes vidt om i Egnen. »Det var ikke«, siger en af de samtlige Læger, »paa Grund af særlig Begavelse eller ved ualmindelige Kundskaber«, at August Petersen blev en dygtig Læge, men ved sin sunde Fornuft, sin rolige og betænksomme Natur og ved de Erfaringer, han gjorde«. Pastor Carl Julius Moe, Skanderup, fortæller i sin Bog »Oplevelser« (1926), S. 109, om et smertefuldt Sygeleje, han havde i Vinteren 1895. Det var Underlivsbetændelse i Forbindelse med Blindtarmsbetændelse, og det er let forstaaeligt, at Sygdommen var meget alvorlig. »Lægen havde allerede skrevet min Dødsattest og sagt til min Hustru, at der aldeles intet Haab var. Men Gud vilde det anderledes. Lægen, som boede en lille Mil borte, besøgte mig hver Dag og viste en rørende Omsorg for mig. Hans Behandling var Opium, Morfinindsprøjtninger, varme Omslag og ingen Mad. En Morgen, da han gravalvorlig traadte ind i mit Værelse og ventede at finde mig døende, rejste jeg mig overende og sagde smilende til ham: »Det er noget mærkeligt Opium, De har, Hr. Doktor, det virker jo som amerikansk Olie«. Han var nær gaaet bag over af Forbavselse og brast saa ud i en hjertelig Latter, der mere end Ord viste, hvor glad han var over, at hans Kur var lykkedes langt over Forventning, og at Krisen nu var overstaet«.

Det er tydeligt nok, at Helbredelse som Pastor Moe's blev kendt viden om, da Moe hørte til Sydjyllands mest omtalte Præster.

Det var ikke ualmindeligt, at Dr. Petersen efter en lang Køretur ved sin Hjemkomst, Sommer og Vinter, blev modtaget af en lang Række Vogne, der ventede for atter at hente ham af Sted, medens Stuen var fuld af 10 à 12 Patienter, der vilde konsulere ham. Undertiden helt ude fra Vorbasse-Eggen og ovre fra den anden Side Grænsen var der Vogne, som vilde have ham med. Sin Søvn maatte han ofte tage i »Doktorstolen« paa de lange Køreture og sin Mad, hvor det kunde træffe sig. Ofte gjorde hans Sind ligesom Oprør imod de urimelige Fordringer, der stilledes til ham, men den frembrydende Barskhed og Gnavenhed, som tit kunde skræmme dem, der ikke kendte ham, var hurtig forbi; thi han var en meget virksom Natur, der let overvandt alle Strabadser. Han blev en højt elsket og skattet Personlighed paa Eggen, elsket paa Grund af sit gode Hjerte, skattet, fordi man i alt havde usvækket Tillid til ham. I Jacob Jacobsens udmærkede jydsk Dialekt-Fortællinger »Tæjelownessjow« er der i den originale og barsk-elskværdige »Dr. Brummer« givet et fortrinligt Billede af August Petersen som Læge og som Menneske. Man faar her et smukt Indtryk af hans Forstaaelse af og Hævdelse af de menneskeligt værdifulde Karakteregenskaber, ligesom man ogsaa faar noget at vide om hans Forstand paa at bedømme Mennesker. Morsomt er det at læse om hans Samtale med en Mand, der var slem til at drikke og som han havde kureret derfor. Manden var imidlertid kommet i slet Selskab og var blevet fuld. Han klagede sig nu angermodig til Lægen, der dog vilde prøve engang endnu at hjælpe Manden, og det skete ikke ved Moralprædikener eller ved Medicin, men med disse Ord: »Og er der herefter nogen, der vil forlede Dem til at drikke, saa gaa fra dem og vis dem hen til mig, og jeg skal mase dem saaledes, at der ikke skal blive andet end Knaphullerne tilbage af dem. Men det vil jeg sige Dem, at giver De efter igen, naar De bliver plaget for det af en eller anden Usselryg, saa skal De ikke komme her mere, for kommer De her igen og har givet tabt, saa bliver De smidt ud af Døren paa Næsen, saa den skal pløje en Vandfure i Sandet saa dyb, at enhver Bonde skal misunde mig den. Forstaar De det!« Fortælleren forstod det. Han gik, og kom aldrig mere i det Ærinde. . . . »Galhude waar han, men han waar hæjsen en herlig Mand. Han wild al godt o ingen ild. De er mier end manne vil.«

Ved Siden af sin Lægegerning havde Dr. Petersen i Andst mange Interesser, der alle omfattede det almene Vel. Det var ham, der foranledigede, at Andst Sparekasse blev oprettet, han var selv i Aarene 1892--94 dens Formand, men havde kun liden Tid til at deltage i Forretningerne. Han stiftede en Gymnastik- og Skytteforening, fik bygget et Gymnastik- og Forsamlingshus og oprettede en Aftenskole. Han var

Formand i disse Foreninger og underviste selv i Skolen. I 1878 valgtes han til Formand for Andst Vaabenbrødre-Afdeling og virkede som saadan i 28 Aar.

Men mest af alt optog *Plantningssagen* ham. Da han kom til Andst var Egnen der næsten helt blottet for Trævækst, og naar den nu dækkes og forskønnes af de mangfoldige smaa Træplantninger ved Gaarde og Huse og af alle Hegnsplantningerne ved Veje og Skel, skyldes dette i første Række August Petersens Initiativ. Han ikke blot selv lod plante meget, han blev ikke træt af at opfordre andre dertil, og Smaafolk skaffede han Planter til nedsat Pris eller helt gratis. Han var Formand for »Andst Plantningsforening«, til han forlod Egnen, og han var særlig virksom ved Anlæggelsen af *Staushede Plantage* (306 Tdr. Land) i 1880, et Aktieselskab, der senere anlagde *Langbjerg* og *Revsing Hede-Plantager*, og for hvilket han var Formand til sin Død.

I Foraaret 1890 sad en Dag August Petersen sammen med *E. M. Dalgas* og *Ludvig Schrøder* paa en Bænk i *Askov Højskoles* Have. Dalgas mente, at der var et stort Areal to Mil Nord for Holsted, *Baldersbæk*, der var meget billigt tilkøbs, og at det egnede sig fortrinlig til Plantning. Resultatet af Samtalen herom blev, at Læge Petersen henvendte sig til sin Broder, Storfabrikant *Holger Petersen*, og at denne købte Arealet og anlagde *Baldersbæk Plantage* 1891. Holger Petersen blev fra den Tid en af Hedesagens bedste Venner og Støtter; men det skyldtes fra først af August Petersen, at hans Broder og gennem ham mange velhavende Folk fra København fik Interesse for Hedesagen. August Petersens Navn nævnes derfor ofte i Hedeselskabets Historie.

Bænken, de tre Mænd sad paa, kaldes paa Askov »den historiske Bænk«.

Da ogsaa Holger Petersen var stærkt optaget af at søge alle Danmarks Hjælpkilder fremmede, er det let at forstaa, at han kom til at staa *Enrico Dalgas* nær, og efter at Aug. Petersen havde ført disse to Mænd sammen, opstod der snart et for Hedesagen nyttigt Samarbejde mellem dem. I Holger Petersens »*Min Slægtbog*« (1918), udarbejdet af Th. Hauch-Fausbøll og P. Fr. Rist, er der — foruden en Levnedstegning af Aug. Petersen — bl. a. udførlige Oplysninger om Holger Petersens Arbejde for Hedesagen, ikke mindst hvad der knytter sig til *Baldersbæk* og Egnen ved *Vorbasse*. Meget nyt er der senere om dette Emne fremkommet i *Niels Thøgersens* Bog »*Fra »Lindknud Sogn*« (1936), hvor der er et udførligt Afsnit om *Baldersbæks* Historie. Det ejendommelig skønne Sted med *Sommerslottet* og *Parken* vilde ikke have faaet en saa glørværdig Nutidshistorie, som Tilfældet er, hvis ikke Lægen fra Andst havde kunnet overtale sin rige Broder til at købe de 1034 Tdr. Land Hede, hvorpaa *Nyskoven* herude blev plantet. Holger Petersen skrev paa sin 70-Aars Fødselsdag i *Fremmedbogen* paa

Høllund-Søgaard bl. a.: »Derfor mindes jeg i Dag med Taknemlighed, hvad jeg skylder mine Venner: Oberstløjtnant *Dalgas*, Skovrider *Sørensen* og min Broder, Læge *August Petersen*, som har aabnet mine Øjne for, hvad Heden i Hemmelighed gemmer af rig Udvikling.«

Efter en lang, opslidende og enerverende Livsgerning blev Dr. Petersen træt. Han opgav sin Praksis den 1. April 1906, forlod Andst og bosatte sig i Gentofte. Han tilbragte en Del af de sidste Aar ved Rejser om Sommeren i Udlandet og Indlandet og besøgte den gamle Egn, hvor han havde haft sin Livsgerning og sit Hjem. Han døde den 17. Juli 1909.

Jeg erindrer tydeligt den gamle Andst-Doktor fra hans sidste Praksisaar, idet han i Sommeren og Efteraaret 1905 ofte kom i mit Hjem paa *Lykkesgaard* ved Lunderskov for at tilse min syge Fader, hvis Sygdom: *Anæmi*, i høj Grad interesserede Lægen. Denne Sygdom kunde i 1905 ikke helbredes. For mange hvide Blodlegemer aad de røde. Nu kan Anæmi helbredes ved et Leverpræparat indtaget i Tabletform. Jeg husker, hvorledes Dr. Petersen en Dag i Eftersommeren 1905 sad og fortalte min Fader om Sygdommen, som han særlig havde studeret, og at der lige var fremkommet et nyt videnskabeligt Arbejde om Tælling af de hvide Blodlegemer. Ejendommeligt nok — kan man maaske sige — var dette Arbejde skrevet af en yngre Slægtning af Læge Aug. Petersen, nemlig *R. Kjer-Petersen*, der just den 15. September 1905 for den medicinske Doktorgrad forsvarede sin Undersøgelse: »Om Tælling af hvide Blodlegemer og om disses Tal hos sunde Mænd og Kvinder«. Det er troligt, at Læge Petersen har korresponderet eller forhandlet med sin Slægtning *R. Kjer-Petersen* om sin Patient paa *Lykkesgaard*. Men der var jo intet at gøre. Døden kom ind under Jul 1905.

I Aarenes Løb levede Mindet stærkt om Dr. Petersen i Andst i Hjemmet paa *Lykkesgaard*. Man huskede den statelige gamle Herre med de snehvide Moustacher, hans flotte Armbevægelse, naar han hilste med Hatten, idet Kalechen forsvandt ude paa Vejen. Man erindrede hans opmuntrende Tale og hans rige menneskelige Sind, hans ridderlige Væremaade og hans Trang til at vejlede. Som en kær Gæst, men alligevel et Besøg, man ventede med beklemt og frygtsomt Sind, saaledes var Dr. Petersens trofaste Visitter hos en Patient, som han havde mange Ting at tale med om, end lige netop Sygdommen. Og da saa det uafvendelige indtraf, kunde den gamle Læge, der en Menneskealder igennem havde kæmpet mod Sygdomme og set mange gaa bort, give god Trøst. Han kunde bl. a. henvise til, at hans egen Fader og Moder døde fra seks ukonfirmerede Børn, og de kom dog frem i Verden.

Naar en Skikkelse som Dr. Petersen i Andst i de forholdsvis mange Aar, der er hengaaet siden 1905, stadig har staaet skarpt i ens Minde, hans Billede har staaet paa Nethinden, er Aarsagen hertil fortrinsvis,

at det er i Forbindelse med Sygdom og Sorg, man husker ham, og det er en gammel Sandhed, at de tunge Oplevelser huskes længere end de glade. Hertil kom jo saa, at den gamle Læge var en imponant Skikkelse, der nok skulde gøre Indtryk, hvor han kom. Godt er det, at der er saa meget smukt at fortælle om Lægen August Petersen i Andst. En lille Smule herom er forsøgt meddelt i ovenstaaende Skildring.

August F. Schmidt.

LITTERATUR.

Hyrdeliv paa Heden.

Paa *Munksgaards* Forlag har Forfatteren *H. P. Hansen*, Herning, udsendt en ny Bog, der naturligvis igen har sit Emne i de midtjydske Hedeegne. Den hedder »Hyrdeliv paa Heden« og er fornøjelig og meget underholdende Læsning.

I sin Indledning angiver Forfatteren Bogens Grundlinie, idet han siger, at det, det kommer an paa, er, at man ser Hyrden og hans Liv i Forhold til Hyrdens Samtid. Den strenge Behandling, der bliver husket, tynger hyppigt for stærkt paa den ene Vægtskaal, medens der paa den anden Side sker saa meget stort og godt som Verden aldrig faar at vide. Der er mange gamle Mænd og Kvinder, som med Taknemlighed mindes Folk, der var gode mod dem, da de i Barnealderen fik Plads hos Fremmede. Havde Tjenestedrengen en lang og trang Arbejdsdag, da kan det samme ogsaa siges om Bondens egne Børn.

Det er et overordentligt rigt Materiale, Forfatteren har haft at arbejde med. Som hans Vane er, gengiver han stadig Oplevelser og Erindringer fortalt ham af gamle Folk, citerer Navne og Steder, Udtryk og Skikke, saaledes at man efterhaanden faar samlet et overordentligt levende og anskueligt Billede ikke alene af Hyrdens Kaar og daglige Liv, men netop ogsaa af Omgivelserne og de Betingelser, der var for hele den jævne Befolkning i de vidtstrakte midtjydske Hedeegne med den spredte Bebyggelse, de endeløse Heder og de trange Levevilkaar selv for den efter Datidens Forhold velstillede jydske Bonde.

Det er ikke lyrisk eller klassepræget Skildring, men en samlet Fremstilling, nøgternt og objektivt genspejlet efter Erindringen fra de sidste 75—100 Aar. Det har været en haard Tilværelse for de Purke, der i Stunthoser eller helt bare Fødder i 6—7 Aars Alderen maatte i Heden med Faarene, naar Efteraarsbyggerne drev, men der har dog ogsaa været Smil med i det. Det fremgaar ogsaa af denne Bog, at Børn er Børn, og at de alle Vegne kan finde de Glæder, der er, — Leg med andre Hyrder, Spilopper, Bærplukning, Leg med sig selv o. s. v. Der er mange Træk, der viser, at Børnene ikke selv

følte det som unaturligt, at de maatte tjene Føden saa tidligt, som Tilfældet. Det var kun noget, der hørte sig til, man skulde gøre Gavn saa tidligt som muligt, og deri delte Tjenestebarnet ogsaa kun Skæbne med alle andre. Haardførhed og Arbejde kom først, Bekvemmelighed i anden Række. Nutiden og de saa stærkt omtalte moderne Kulturgoder bliver stillet i et haardt og skærende Lys, naar man husker paa, at ogsaa den Tid bragte dygtige Karakterer frem, der havde Overskud nok i sig til at naa langt ud over Barndommens Hyrdeliv. En Mand som afdøde J. C. Christensen fortæller saaledes i sin »Fra min Barndom« om, hvorledes ogsaa han som bitte lille Purk blev Hyrdedreng.

I Bogen faar man Besked om noget af alt muligt. Lønforhold, Renlighed, Festsikke, Redskaber, Hyrdesproget, Overtro, Planternes gamle Navne i det daglige Sprog o. s. v. Et af de Kapitler, der er mest fornøjeligt kalder Forfatteren »Hyrderne og Naturen«. Det er fyldt med Smaatræk, der kalder Smilet frem. Hvad mener man f. Eks. om, at Guldsmedene blev kaldt »Fandens Ridehopper«, en lille Bille, der tit fandtes paa Revlingbærrene, blev kaldt en »Swaatbærkong«, Sct. Hansormen hed »Glowworm« og Ørentvister »Kløwthal'er« og Skolopender »Klørattenben«.

Et lille Træk illustrerer Fortroligheden med Naturen: Medens man i de midtjydske Hedehjem brugte Lyngknipper som Underlag i Sengene og Lyngtørv op ad de lerklinede Ydervægge hørte Snogene med til Husdyrene. Der fortælles, at de da gerne vilde drikke af Mælken, naar Børnene sad paa Gulvet med en Skaal, og at de smaa Fyre da i deres Naivitet smækkede Snogene i Hovedet og sagde: »Vil I ta' æ Bråklinger mæj«. Det vil sige, at Snogene ogsaa skulde tage Brødstumperne, der var brækket i Mælken.

Denne nye Bog af H. P. Hansen hører til hans mest indholdsrige. Man skal ikke lade sig skræmme af de mange Dialektord, der findes i den, kan man ikke klare dem selv, findes der bag i Bogen en Ordliste, der »oversætter« det til almindeligt Nutidssprog. Og i og for sig er disse mange jyske Vendinger og Udtryk maaske det, det giver Bogen dens særlige Charme.

has.

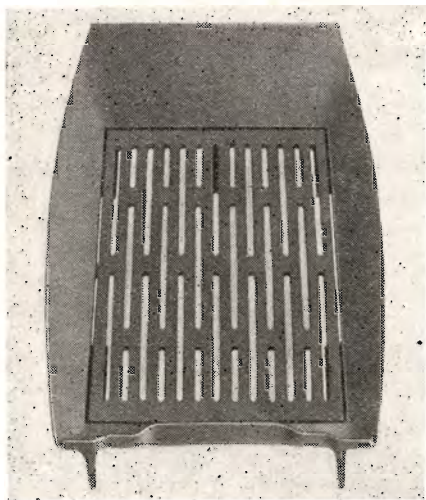
Et Plus til Brændeovnene.

A/S C. M. Hess, Vejle, har bragt en Nyhed paa Markedet, der sikkert vil samle stor og fortjent Interesse om sig.

Det er en Tørverist, som enhver med stor Lethed selv kan anbringe i sin Brændeovn, saaledes at man kan fyre med Tørv i Stedet for Brænde. En Del af de mange, der i de senere Aar har anskaffet sig Brændeovne vil antagelig komme ud for, at det vil knibe med at faa Brænde, medens der ingen Vanskeligheder er med Tørv. Indsættelsen

af denne nye Rist vil forebygge de Kvaler, som ellers kunde opstaa, hvis man fyrede direkte i Brændeovnen med Tørv. Brænde giver som bekendt praktisk talt ingen Aske, medens Tørvene som Regel har et

Risten.

Risten placeret i Brændeovnen.

betydeligt Askeindhold, hvorfor en Rist, der kan sortere Asken fra i en Askeskuffe, er nødvendig.

De to hosstaaende Billeder illustrerer tydeligt dels Risten og dels dens Placering i Brændeovnen.

Samtidig har Hess bragt en ny Brændeovn paa Markedet, der kan opvarme 90 m³. Konstruktionen er som de tidligere, men den ydre Dekoration er en Del anderledes.

has.

Statsskovbrugets Regnskab 1940—41.

Tre Gange saa stort Overskud.

De danske Statsskove har i Aaret 1940—41 givet et Overskud, der, efter hvad Ministeriernes Pressesekretariat oplyser, er ca. 3 Gange saa stort som i Regnskabsaaret 1939—40.

De egentlige Skovdistrikter har i Aaret 1940—41, naar Forrentning og Afskrivning er foretaget, haft et Overskud paa 3614825 Kr. Det tilsvarende Tal i Aaret 1939—40 var 1211075 Kr. Lagerbeholdningerne er sammenlignet med Aaret forud steget med det betydelige Beløb af ca. 2 Mill. Kr. Ogsaa Hedeskovene, som, naar Forrentning og Afskrivning er medtaget, plejer at give et mindre Underskud, har i Aaret 1940—41 givet et Overskud paa lige ved en halv Mill. Kr., nemlig 496053 Kr.

Statsskovbrugets samlede Regnskab udviser, naar Forrentning og Afskrivning er foretaget, et Overskud paa 3988348 Kr. Statsskovenes Overskud udgjorde i 1939—40, efter at Forrentning og Afskrivning var foretaget, et Beløb paa 111945½ Kr., som svarer til 4 pCt. af den bogførte Værdi af Skovene. I 1940—41 er dette Tal saaledes steget til 13 pCt. Den bogførte Værdi af Statskovene andrager pr. 1. April 1940 ca. 29½ Mill. Kr.

Man bør dog gøre sig klart, at det store Overskud kun er fremkommet ved at tære paa Vedkapitalen, og man bør ikke glemme, at den Merhugst, som i denne Tid foretages, vil komme til at præge kommende Aars Skovregnskaber i ugunstig Retning.

HEDEBRUGETS AARSMØDE

afholdtes den 5. og 6. Juli i Viborg og godt 200 Repræsentanter for Lokalforeningerne havde trods de vanskelige Rejseforhold givet Møde.

Formanden, Folketingsmand *Laust Nørskov* indledede med Mindeord om Hedebrugets afdøde Æresmedlem *Chr. Glerup*, Aars, og afgav derefter en fyldig Beretning. Hedebruget havde foruden det ordinære Tilskud paa 121500 Kr. yderligere modtaget 85000 Kr. i Tilskud fra Staten. Trods Vanskelighederne med Arbejdskraft og de tekniske Hjælpe midler er der opdyrket 3678 ha og Tilskudene er fordelt til 2837 Andragere af 3163. Der havde været 382 Ansøgninger om Tilskud til Nybyggere, hvoraf 223 bevilgedes med ca. 61000 Kr., men heraf kom paa Grund af Forholdene kun 52181 Kr. til Udbetaling. Omfanget af den almindelige Hedeopdyrkning var lidt mindre end de foregaaende Aar paa Grund af de Vanskeligheder, der meldte sig i Aarets Løb. Traktorpløjning af Hede blev næsten umulig paa Grund af Oliemangel og ligesaa med Transport af Mergel. Desuden blev der en foreløbig Mangel paa den for Hedeopdyrkning saa nødvendige Fosfatgødning.

Tidligere har Selskabet fra Proprietær *Chr. Rathmann*, Kolding, modtaget en Gave paa 3000 Kr., og atter i Aar har man faaet et lige saa stort Beløb. Takket være denne Gave kan Hedebruget i Aar realisere en Tanke, som vi har haft i mange Aar: Uddeling af Sølvbægre til de Formænd, der i 25 Aar eller mere har udført et trofast Arbejde for Hedebrugets Sag. Vi har længe haft Ønske om saadan at kunne hædre særlig trofaste Medarbejdere ude omkring i Sognene, og vi er derfor meget glade for denne Gave, der nu sætter os i Stand til det.

De 28, der fik et af disse første Bægre, var følgende: *J. P. Jensen*, *Aadum*, *Niels P. Nielsen*, *Aastrup*, *Jens P. Pedersen*, *Borrits*, *Jakob Nielsen*, *Bryndum*, *Niels Christensen* (Smed), *Buderup*, *Alfred Tangsgaard*, *Buur*, *P. Chr. Pedersen*, *Darum*, *M. Anchersen*, *Engesvang*, *Chr. Vilh. Christensen*, *Faaborg*, *Jakob Bjerre*, *Fabjerg*, *Anders Würtz*, *Fredriks*, *P. Byskov*, *Gudum*, *H. Iversen* (Skrydstrup), *Holsted*, *J. P. A.*

Jensen, Horne, Hans Pedersen, Sdr. Lem, Søren Kr. Hansen (Jørgensgaard), Nees, Simon Vad, Raasted, Chr. H. Pedersen, Randbøl, Chr. Poulsen, Sdr. Resen, Andreas Sørensen, Rind, Edvard Mortensen, Nr. Snede, Jens Jensen, Taars, Jens Vestergaard, Thorning, H. J. B. Madsen, V. Vedsted, Hermann Chr. Hermansen, Vejrup, Niels P. Nielsen, Vesterbølle, Mads Chr. Madsen, Vorgod, og H. P. Madsen, Ølgod.

J. Chr. Cramer, Skansen, oplæste Regnskabet, der balancerer med 242700 Kr., og forelagde Budgettet for 1941—42. Det balancerer med 304950 Kr. Regnskab og Budget godkendtes.

Til Bestyrelsen genvalgtes forhenværende Landstingsmand *Mads Degnbøel*, Sdr. Lem, *Karl Midtgaard*, Damgaard, Brande, *J. Chr. Cramer*, Skansen, *Laust Nørskov* og Landstingsmand *Martin Sørensen*, Peterslund, Mors.

Som Revisor genvalgtes Landsretssagfører *Thøger Jensbye* og som Suppleant Forstander *Fastrup*.

Derefter gav Hedebrugets Leder af det faglige Arbejde, Afdelingsleder *Niels Basse*, en Beretning om Støtten til Vejanlæg:

— Der er til Støtte for nye Vejanlæg i Hedeegnene anvendt 17100 Kr. De er anvendt til 22 Vejanlæg omfattende ca. 46 Kilometer. De samlede Omkostninger ved disse Anlæg har været 83250 Kr. Arbejdet har her været væsentligt større end de foregaaende Aar.

Peder Jensen, Nollund, udnævntes til nyt Æresmedlem.

Fra Hedeselskabets Grundforbedringsvirksomhed.

Fra Distriktskontorerne under Hedeselskabets Mose- og Engafdeling foreligger der en Opgørelse over Arbejder i Juli Maaned 1941.

Det fremgaar deraf, at der i Maanedens Løb er fuldført 228 Arbejder omfattende 1218 ha til en samlet Overslagssum af 680362 Kr. Heraf var 215 Drænings- og Kultiveringsarbejder omfattende 973 ha (Overslagssum 618272 Kr.) og 13 Vandløbsreguleringer med et interesseret Areal paa 245 ha (Overslagssum 62090 Kr.).

Derudover er der i samme Maaned ved samtlige Distrikter færdigprojekteret og tilstillet Rekvirenterne 291 Arbejdsplaner omfattende 1924 ha til en Overslagssum af 1227639 Kr. Heraf var 274 Drænings- og Kultiveringsplaner omfattende 1221 ha (Overslagssum 827739 Kr.) og 17 Vandløbsreguleringer med et interesseret Areal paa 703 ha (Overslagssum 399900 Kr.).

N. B.

Midtjydske Vandløb, særlig Viborgegnens.

Af Viceskoleinspektør Kr. Pedersen.

Det rindende Vand paa Jorden har sin Oprindelse fra Nedbøren. Det forekommer som Overfladevand og som Grundvand. Grundvandet kommer mange Steder frem som Kilder. Disse og Overfladevandet danner Vandløbene. De større af dem plejer at kaldes Floder, de mindre Aaer og Bække.

Et lille Land som Danmark, der desuden for en stor Del er splittet ad i Øer, har ikke Plads til Floder, vi maa nøjes med Aaer og Bække. Danmark med sin ret betydelige Nedbør er rigt paa Vandløb, talrigst og størst er de naturligvis i den største Landsdel, Jylland. Højdeforholdene er bestemmende for Vandløbenes Retning. Da Jylland er højest mod Øst, løber de fleste Vandløb mod Vest følgende de Dale, som først er udformet af Istidens Smeltvandsstrømme.

Det største af vore Vandløb, *Gudena*, indtager ogsaa ved sin Retning en Særstilling, idet den nemlig har banet sig Vej mod Nord foran Isranden. I en fjern Fortid har *Gudena* dog ogsaa haft vestlig Retning, idet den i sit nedre Løb i Nærheden af Randers tvunget af Isen har maattet bøje mod Vest for gennem den nedre Del af Nørreaadalen og den nuværende Skalsadal at ende i Limfjorden. Først da Isen forsvandt fra Randersegnen, fik *Gudena* sit nuværende Løb til Randersfjord og Kattegat.

Gudena er det eneste af vore Vandløb, der har en Flods Karakter, baade hvad Bredde og Dybde angaar, ligesom man ogsaa hos denne tydeligt kan skelne mellem et øvre, et mellemste og et nedre Løb.

Som bekendt har *Gudena* sit Udspring ca. 23 km Nordvest for Vejle i Tinnet Kær, samme Sted som ogsaa *Skerna* har sin Kilde. Efter at have taget sig et Hvil i de store Kærstrækninger ved Uldum, *Guden* eller *Gudenkær*, d. v. s. det store Kær, hvorfra *Aaen* maaske har sit Navn, haster den af Sted gennem en bred Dal i Horsens Vesteregner og ender saa sit øvre Løb ved sin Indtræden i Mossø.

Gudena's mellemste Løb falder paa Himmelbjergssøerne, som den gennemstrømmer eller afvander.

Ved Udløbet af Himmelbjergssøerne begynder *Aaens* nedre Løb og dens Tilknytning til Viborgegnen. Først danner den Skel mellem Viborg Amt og Aarhus Amt, mellem Hids og Gern Herred. Senere løber den ind i Viborg Amt, først paa Skellet mellem Lysgaard og Hovlbjerg Herreder, hvor største Delen af Grænsen optages af den ved Opdæmning af *Aaen* dannede Tange Sø, derefter fra Tange til Langaa paa Grænsen af Hovlbjerg og Middelsom Herreder. Fra Langaa bliver den atter Amtsgrænse (Viborg og Randers Amt) og Skel mellem Herrederne Middelsom, Sønderlyng og Galten.

Endelig ender den sin 160 km lange Vandring i Randers Fjord ca. 10 km Øst for Randers. Randers er altsaa en Flodby — vor eneste — og ikke en Fjordby.

Under Stenaldersænkningen, da Landet laa meget lavere end nu, strakte Randers Fjord sig langt længere ind i Landet, ad *Gudena*adalen til Langaa og ad Nørreaadalen helt til Bruunshaab ca. 4 km fra Viborg. Fund af Brakvandsmuslinger og Snegle dybt nede i Engbunden er Vidnesbyrd om dette Forhold.

Senere hævede Landet sig atter, Fjorden trak sig tilbage og efterlod den nuværende Engdal. I denne findes endnu i Nærheden af Randers, hvor Deltaet begynder, Minder om Aaens Kamp mod Fjorden i Form af gamle Aalejer -- Tebbestrup Bredning (Brenningen kaldet), Rester af Søer, Kongslunden, og tidligere Øer — endnu bevaret i Navnene paa Engstrækningerne Værum Ø og Haslum Ø.

Gudenaadalen er Landets største Dalsænkning, gennemsnitlig 1—2 km bred, og nede ved Randers fra Vorup Bakker til Hornbæk Bro 3 km. Dalbundens brede Enge begrænses af Dalsidernes Bakker. Saa dybt har Smeltevandsstrømmen og Nutidsaaen i Tidens Løb gravet sig ned i Overfladen, at Undergrunden flere Steder kommer for Dagen i Bakkesiderne. Saaledes findes der interglaciale Dannelser i Form af Ferskvandsmoler ved Hollerup og Velle, og tertiære Dannelser i Lergravene ved Teglværker i Dalen.

Gudena har fra gammel Tid været bekendt for sin Rigdom paa Laks. 32 Laksegaarde (Fangststeder for Laksen) var der i sin Tid i Aaen, 23 nedenfor Randers og 9 ovenfor Byen.

»Du fede Laksestad, berømte Rigdomskiste«, hedder det i en stedlig Poets Hyldningsdigt til Byen, og Laksemad skal saa almindeligt have staaet paa Spisesedlen i Borgerhuse, at Tjenestefolkene betingede sig ikke at blive præsenteret for denne Spise mere end 2 Gange om Ugen.

Randers var dengang berømt for sine Laks som tidligere for sit Burøl, senere for sine Handsker, sine Hestemarkeder, sine kønne Piger og nu for sine 13 Landeveje!

De mange Laksegaarde hindrede imidlertid Sejladsen paa Aaen, og da denne tiltog, maatte Laksegaardene forsvinde. Til sidst var der kun et Par Stykker tilbage, blandt disse den vigtigste af dem alle Frisenvold Fiskegaard, der hørte under Herregaarden Frisenvold, hvis Ejere efterhaanden havde faaet Højhedsretten over alt Fiskeri i Aa og Fjord fra Langaa til Udbyhøj, og da Herremanden ejede Jorden paa begge Sider af Aaen, kunde han fuldstændig lukke for Fiskenes Opgang. Om Højhedsretten hedder det i en gammel Beretning: »Udi Gudens Aa fanges de berømte Randers Lax, som er en stor Herlighed for Friisenvolds Ejer Hr. Greve Conrad Reventlov,*) som har en Laksegaard tværs over Aaen, saa at ingen Lax eller Ørred derigennem kan komme uden i Tøbrud om Vintertiden, naar de maa tage deres Gaarder op for Driveis.«

Da Fæstegodset i Slutningen af det 18. Aarhundrede blev bortsolgt fra Frisenvold, blev Fiskegaarden solgt for sig sammen med Rettighederne til Fiskeriet. Om dette Privilegium førtes der op gennem forrige Aarhundrede langvarige Stridigheder mellem Fiskerne, Lodsejerne og Ejeren af Fiskegaarden. To Gange blev Sagen prøvet ved Højesteret. Første Gang 1883 gav Dommen Fiskegaardens Ejer Eneret til Fiskeriet fra Fiskegaarden til Udbyhøj.

Denne Dom blev 1889 omstødt ved en ny Højesteretsdom, dog saaledes, at Fiskegaardens Ejer havde Ret til at modsætte sig Brugen af Fiskeredskaaber, der hindrede Laksens Opgang.

Denne Bestemmelse gav Anledning til ny Stridigheder og Søgemaal.

Endelig blev paa Foranledning af Randers Fiskeriforening den mangeaarige Strid, der undertiden var resulteret i ligefremt Slagsmaal mellem Fi-

*) Ejede Friisenvold fra 1738 til 1750.

skere og Opsyn, bragt til Afslutning, derved at Staten 1900 købte Fiskergaarden for 150000 Kr. og gav Fiskeriet fri.

Jeg mindes endnu, hvilken Glæde det vakte ikke blot hos de særligt interesserede Parter, Fiskere og Lodsejere, men ogsaa hos mange andre, der gennem Aarene havde fulgt den bitre Strid.

Laksegaarden blev opretholdt som Forsøgsstation til Indvinding af Laks- og Ørredyngel, indtil den 1915 helt blev nedlagt.

Forskellige Forhold har bevirket, at Laksebestanden i Randers Fjord og Gudena er gaaet meget betydeligt tilbage, og i vore Dage er Fangsten næsten uden Betydning.

Som det er gaaet med Laksefiskeriet, er det ogsaa gaaet med Pram- eller Kaagarten.

Gudena og *Nørrea* har fra gammel Tid været besejlet af fladbundede Baade, Pramme eller Kaage.

Om Sejladsen paa Gudena hedder det i gamle Papirer: »Gudens Aa kan ei blive anderledes »navigabel« end med nogle smaa Pramme, Randers Borgere lader trække op ad Aaen imod Strømmen at hente Brændetræ i næstomliggende Skove, da de har Strømmen med dem tilbage.«

I første Halvdel af forrige Aarhundrede kom der rigtig Liv i Pramfarten, man havde da faaet Øjnene op for, at Gudena (tildels ogsaa Nørrea) kunde blive vigtige Forbindelsesveje mellem Øst- og Midtjylland. Prambyggeriet tog Fart, en stor Pram kunde laste 20—25 Tons. Aaen reguleredes og uddybedes, store Sten fjernedes, og en Træksti anlagdes langs Bredden helt op til Silkeborg. Pramflaaden skal, da den var størst, have talt over 200 Skibe.

Ved Tørvebryggen i Randers, husker jeg fra min Barndom at have set en hel Flotille af Skibe, mange flere end i Byens egentlige Havn.

Ved Bryggen rørte sig et travlt Liv. Varer lossedes: Brænde, Tørv, Korn, Mursten, og Papir fra Silkeborg Papirfabrik, og Varer indladedes: Kul, Tømmer, Klude til Papirfabriken og Købmandsvarer til de mange Købmandsforretninger, der efterhaanden var opstaaet i flere af Byerne langs Aaen. — Og saa gled Skuden ved Stagning og Træk — naar Vinden var med ogsaa ved Hjælp af Sejl — op ad Aaen.

Ejendommeligt kunde det da være i Høchstens Dage fra Værum at se Prammasterne ligesom glide frem i de grønne Enge.

Men næppe var man bleven færdig med at gøre Aaen saa fuldkommen for Pramfarten som muligt, før dennes Eksistens blev truet af Jernbanerne, først Langaa—Struerbanen 1864, Skanderborg—Silkeborgbanen 1871, fortsat til Herning 1877. Sit Dødsstød fik Pramfarten ved Anlægget af Langaa—Silkeborgbanen 1908 og ved den vældige Udvikling af Biltrafikken. Det passer sig nu engang ikke for vor hæsblæsende Tid at stage sig frem i Pram paa Gudena.

Gudenaens Opland, det Omraade, den modtager Vandet fra, er ca. 2800 km² eller næsten saa stort som Fyn. Den modtager Afløbet fra 22 Søer (tilsammen omtr. 6000 ha), af hvilke de 8 hører Viborgegnen til. Dens Udspring ligger 63 m over Havet, og paa sit 160 km lange Løb har Aaen altsaa et gennemsnitligt Fald af 40 cm paa hver km.

Som allerede nævnt er Gudena i sit nedre Løb i høj Grad Viborgegnens Aa. Den afvander hele den sydøstlige Del af Viborg Amt og modtager her baade i venstre og højre Bred en Mængde Tilløb. De betydeligste af disse til venstre Bred er: *Funder Aa*, *Alling Aa*, *Tange Aa* og *Nørrea*. De følger alle i nordøstlig Retning Smeltevanddale fra den sidste Istid og har deres Udspring i Endemorænen fra denne.

Det sydligste af Tilløbene, *Funder Aa*, begynder som en munter, sprudlende Bæk sit Løb i Bakkepartiet omkring Store Hørbyhøj (131 m), Viborg Amts højeste Punkt, tæt ved Grænsen mellem 3 Amter: Aarhus, Ringkøbing og Viborg. En anden Bæk, der kommer fra den udtørrede Bølling Sø, hvor ogsaa *Karup Aa* har sit Udspring, løber sammen med den første, og som en lille Aa strømmer de sammen ud i Ørnsø og derfra til Gudenaå.

Alling Aa afvander den smukke Allingaadal med Søerne Hinge Sø og Alling Sø og falder i Gudenaå i Nærheden af Kongensbro.

Tange Aa har sin Begyndelse langt inde i Torning Sogn, løber først gennem Torning By i østlig Retning indtil Kjellerup, derfra mod Nordøst til den opstemmede Tange Sø, der nu strækker sig 1 km op i Aadalen.

Den største af Gudenaåens Bieaer er *Nørreaa*. Den kan følges lige til Alhedens Grænse ved Skelhøje, hvor den begynder som to smaa Bække, næret af tårige Kilder i de to mægtige Tunneldale ved Sydenden af Hald Sø, *Dollerup Mølle Bæk* til den østlige Arm af Søen, *Geltbækken* til den vestlige. Lidt ovenfor den gamle Non Mølle forlader Aaen Hald Sø for efter et kort, men hurtigt Løb atter at hvile ud i Vedsø. Ved den gamle »Scabber Mølle«, nu Rindsholm Mølle, træder Aaen ud af Søen, og efter at den har optaget *Sanderbæk* (Middelhede Bæk) løber den under Schabberbro (Rind Bro) langs Schabberkrat (Rindsholm Skov) ud i den brede Nørreaadal. Her optager den i højre Bred *Rindsbæk*, der kommer inde fra Vindum Skov og løber igennem Horsdal, og i venstre Bred gennem *Søndermølle Aa* Afløbet fra Viborg Sø og Loldrup Sø.

Medens *Søndermølle Aa* har et temmeligt betydeligt Fald, paa en Længde af 3 km 700 m, har selve *Nørreaa* et meget ringe Fald, nemlig paa Strækningen fra Randrup Bro til Fladbro, 42 km, kun et Fald paa 3,5 m, eller knap $\frac{1}{3}$ m paa 4000 m. Mindste Fald har Aaen mellem Randrup Bro og Vejrum Bro, nemlig $\frac{1}{3}$ m paa 5700 m. Aaen er derfor ikke trods Regulering og Uddybning i Stand til at afvande de tilstødende Enge. Der findes derfor i disse Søer eller Rørsumpe, ogsaa kaldet Bredninger, saaledes: Overbredning, Nederbredning, Tapdrup Sø, Tisted Sø og Hulbæk Sø; maaske er disse Søer og Bredninger at betragte som Rester af den tidligere Stenalderfjord.

Omtrent midtvejs mellem Nørreaaens Udspring og dens Udløb i Gudenaå har Nørreaadalen sin største Bredde omtr. 3 km. I denne store Bredning, der strækker sig omtrent fra Viskum til Skern, ligger det ejendommelige Landskab, der kaldes Ø, et Bakkeland, der svarer til sit Navn, oprindelig en Ø i den gamle Fjord, nu en Ø i Engdalen; denne gennemstrømmes Syd for Ø af Aaen, Nord for Ø af *Søbæk*, der danner Afløbet af den nu næsten udtørrede Hulbæk Sø.

Paa en Halvø, der skyder sig ud i Bredningen, ligger den lille Skov Tindbæk Hestehøve. Navnet minder om de Tider, da Hestene i foderknappe Tider blev jagede ud i Skovene for der at søge deres Føde.

Ved Hestehøven faar Nørreaa Tilløb af *Vejlebæk*, der afvander det Mosedrag mellem Læsten og Fussingø, som ogsaa Begyndelsen til *Skals Aa* gennemløber. Vandskellet mellem de to Bække er saa ringe, at det næsten synes tilfældigt, at Afløbet fra Fussing Sø gaar til Skals Aa og ikke gennem *Vejlebækken* til Nørreaa.

Det ringe Vandskel i den gamle Smeltevandsdal syntes at gøre det let ved en Kanal at tilvejebringe Forbindelse mellem Nørreaa og Skals Aa, og der omtales da ogsaa i »Dansk Penningmagasin« for 1835 en Plan om ad denne Vej at sætte Randers Fjord i Forbindelse med Limfjorden. Hvem

Planens Ophavsmand er, nævnes ikke; men han roses for sit Fremsyn og prises som den gode Borger og Fædrelandsven. Samtidig langes der i Artiklen ud efter Borgerskabet i Viborg, fordi det ikke for længe siden har sørget for at gøre *Bruunshaab Mølleaa* (nu Søndermølle Aa) sejlbar fra Viborg Sø til Nørreaa.

Efter at have sneget sig frem i Ø. Bredningen faar Nørreaa lidt større Fart paa fra Tindbæk til Aalum. Ved Skern, hvor Dalen snævrer sig ind, har der fra gammel Tid — som den Dag i Dag — ført Vej over Aaen ved den lille Skern Kirke, og ude i Dalen ligger Voldstedet af det gamle Skern Slot. Fra Aalum flyder Aaen som en bred og og rolig Strøm mellem frodige Enge ud mod Gudenaadalen.

Af de forholdsvis faa Tilløb til Gudenaagens højre Bred indenfor Omraadet skal kun enkelte nævnes.

Gern Aa har sit Udspring i sumpede Engstrækninger Vest for Hammel. Som *Tulstrup Møllebæk* løber den ud i Søbygaard Sø, og derfra fortsætter den sit bugtede Løb gennem Gern Bakker, langs Foden af Troldhøj til Svinge Sø, en Bredning af Gudena. Samme Steds som Gern Aa har ogsaa *Granslev Bæk*, der løber mod Nord til *Lilleaaen*, sin Kilde. De to Smaabække danner paa en Strækning af omtr. 6 km Grænsen mellem Viborg og Aarhus Amter (Hovlbjerg og Gern Herreder), og Dalen, de løber igennem, strækker sig i Retning fra Sydvest til Nørdøst fra Gudenaadalen til Lilleaadalen.

Gjelaa løber til Gudena ved Kongensbro og er ogsaa paa en Del af sit Løb Amts- og Herredsgrænse.

Den hurtigt løbende og meget bugtede *Borre Aa* kommer langt inde fra Hovlbjerg Herred og naar efter mange Svinkeærinder gennem Skove og Krat ud til Tange Sø lidt neden for Kongensbro.

Lilleaa er (trods Navnet) næst Nørreaa Gudenaagens største Tilløb. Den har sin Begyndelse helt henne i Aarhusegnen, og mellem Hadsten og Lerberg løber den gennem store Engstrækninger, der menes engang at have været en isdæmmed Sø. Efter Optagelsen af *Voermølle Bæk* danner den paa en Strækning af omtr. 6 km Grænsen mellem Viborg og Randers Amter (Hovlbjerg og Galten Herreder).

Medens altsaa den østlige Del af Viborg Amt afvandes af *Gudena* og dens Bidaer til Kattegat, føres Vandet fra den vestlige og nordlige Del af Amtet væsentlig gennem *Skals Aa*, *Karup Aa*, *Laastrup Aa* og flere mindre Aaløb til Limfjorden.

Skals Aa har sit Udspring fra Fussing Sø 16,3 m over Havet, og efter et Løb paa ca. 58 km ender den i Hjarbæk Fjord. Den har altsaa et Fald af 1,4 m paa hver 5 km eller 4 Gange saa stort som Nørreaaens. Dens Løb er derfor hurtigere og mere bugtet.

Skals Aa er dens almindeligste Navn; men paa en Del af sit Løb havde den i gamle Dage Navent *Langvejle Aa*. Før der kom en Bro over Aaen (Viborg—Løgstør Landevej) var her Vadeded. Langvejle betyder det lange Vadeded — i Modsætning til Lillevejle i Laastrup-Aadalen. Naar længere Tids Nordvestvind havde presset Vandet fra Hjarbæk Fjord op i Aadalen, kunde Overfarten over Langvejle enten være helt umulig eller i al Fald forbunden med Fare. Det kunde derfor nok være nødvendigt at paakalde alle gode Magters Hjælp.

At onde Magter ogsaa kunde yde en Haandsrækning viser Fortællingen om den Viborg Fragtmand, der i slig fatal Situation red paa Fanden over Vejlen. I den øvre Skalsaadal, hvis Forbindelse med Nørreaadalen er om-

talt under denne, optager Skalsaaen i højre Bred *Kvosted Bæk*, og længere nede i samme Bred modtager den Afløbet fra Glenstrup Sø gennem *Kongsvad Mølleaa*, samt fra Klejtrup Sø og fra Hærup Sø. Skalsaaens betydeligste Tiløb i venstre Bred er Afløbet fra den over 800 Tdr. Land store Tjele Langsø: *Tjele Aa* eller *Vorning Aa*. Som *Tjele Bæk* kommer den helt inde fra den lille Vansø ved Ingstrup i Rødding Sogn, 8 km Nordøst for Viborg, og løber derfra ind i Sydenden af Tjele Langsø.

Kunde den nu være sluppet ud ved Nordenden af Søen, vilde den have naaet Skalsaaen efter et Par Kilometers Løb. Det kan imidlertid ikke lade sig gøre, thi et Bakkedrag lukker mod Nord. Den maa derfor søge sit Udløb paa Søens Østside et Par km fra Nordenden, og dens Vej bliver nu 4 Gange saa lang, inden den naar Skalsaaen i Onsild Enge. Stedet, hvor det sker, betegner omtr. Skellet mellem 3 Herreder: Nørlyng, Sønderlyng og Onsild.

I Stenaldertiden har Hjarbæk Fjord strakt sig langt op i Dalen, maaske helt til Bigum og Lindum Skove, og Rødsø og Hærup Sø var da Vige fra Fjorden.

Skalsaaen er langt dybere en Nørreaen, for den Sags Skyld kunde den godt besejles af Pramme, men dens smalle og bugtede Løb gør Sejladsen besværlig. Smaa-pramme har dog i sin Tid befaret den for at hente Træ fra Bigum og Lindum Skove og Tørv fra Moserne i Dalen til de brændselsfattige Egne i Salling og paa Mors.

I Aarene 1905—06 blev der paa Foranledning af Hedeselskabet og under dets Ledelse Skalsaaen reguleret og uddybet. Derved afvandedes de sure Arealer og de mange sumpede Moradser, der fandtes i Dalen, og omdannedes til frugtbare Enge.

Medens Skals Aa i en stor Del af sit Løb danner Skel mellem Himmer Syssel og Ommer Syssel, er *Laastrup Aa* og *Gedsted Aa* udelukkende himmerlandske Vandløb. De har begge deres Oprindelse i Bakkeegnene omkring Rold Skove, og den førstnævnte *Laastrup Aa* eller *Simested Aa* har sin Kilde i Engstrækninger Syd for Nørlund Skove, samme Sted, hvor ogsaa *Lindborg Aa* kommer fra.

Laastrup Aa løber ud i Hjarbæk Fjord, efter at den har passeret tre gamle Vejføringer: Viborg—Aalborg Landevej ved Simested Bro, Skinderbro mellem Tostrup og Ulbjerg, gammel Vejkryds gennem Himmerland fra Nord til Syd og fra Øst til Vest. Sydligst fører Viborg—Løgstør Landevej over Aaen mellem Laastrup og Skals ad Lillevejle Bro *Gedsted Aa*, ogsaa kaldet *Lærkenfeldt Aa* efter Herregaarden Lærkenfeldt, det gamle Bonderup, der ligger ved den, danner paa et langt Stykke Grænsen mellem Viborg og Aalborg Amter (Rinds og Gislum Herreder). Nord for Gedsted løber den gennem den gamle Fjorddal ud i Louens Bredning.

Karup Aa.

Paa Grænsen mellem Viborg og Ringkøbing Amter løber *Karup Aa*, Viborgegnens mest kendte Aa. Jeppe Aakjærs Barndoms Aa, prist af ham med inderlig Kærlighed og Forstaaelse særlig i hans prægtige Digt »Karup Aa«. Gennem mange Aar et Lykkeland for Naturvenner, Lystfiskere og Jægere.

Der gaar en Aa i min Faders Eng,
den kan jeg ingen Sinde glemme,
den gled som Drøm om min Barneseng
med blød og klukkende Stemme.

»Du klare Strøm med de svale Bølger,
der duger Heden saa bredt et Bord,
mit Blik ærbødigt din Krumning følger
til, hvor du dykker i dyben Fjord.

Til dine Bredder min Slægt var bundet,
ved dine Bølger jeg Liv har fundet,
du er som Traad i mit Livsvæv tvundet,
du tungt henskridende Karup Aa.«

Aaen har sin Oprindelse af to Smaaaaer *Skygge Aa* og *Bording Aa*, af hvilke den første har sit Udspring i den udtørrede *Bølling Sø*, 66 m over Havet. Efter et Løb paa 78 km i nordvestlig Retning »dykker den i dyben Fjord« ved *Skive* (gennemsnitligt Fald 1 m pr. km). Her kaldes den *Skive Aa*, højere oppe i sit Løb kaldes den *Vridsted Aa*, og for Resten har den, som det hedder i en gammel Beretning, »Navn efter snart hver By og hver Gaard, den løber forbi«, saaledes havde den efter samme Beretning et Steds mellem *Vridsted* og *Fly* Navnet »*Avil Aa*«, maaske efter *Abildgaard* inde paa *Hjælm Hede*.

Dens almindeligste Navn er dog *Karup Aa* efter Landsbyen inde paa Heden ved dens Bred *Karup*. Denne var i Middelalderen en ret betydelig By, kendt som *Valfartssted* paa Grund af sit undergørende *Mariabillede* og sin hellige *Kilde*. Men *Glansen* gik af den, da den grædende *Madonna* viste sig at være et fromt *Bedrag*, og den helbredende *Kilde* holdt op at rinde, da man havde brugt dens *Vand* til at helbrede en *Hest*. Paa den fredede *Kirkebakke* minder nu den lille kullede *Kirke*, *Skibet* af den oprindelige tofløjede *Storkirke*, om *svunden Herlighed*.

Karup Aa er *Hedens Aa*. *Smeltevandsstrømmen* fra *Isranden* har skaaret sig ned i *Alheden*, hvor *Terrasser* viser dens fordums *Mægtighed*. Paa *Bunden* af den paa sine *Steder* 6 km brede *Dal* mellem *frodige Enge*, »der duger Heden saa bredt et Bord«, glider nu »den tungt henskridende *Karup Aa*«.

Af *Tilløbene* til *Karup Aa* i højre Bred skal nævnes *Haller-Aa*, der som en ubetydelig *Bæk* kommer fra *Hauge Sø*. Dens brede *Leje* fortæller os, at den engang har været en mægtigere *Strøm* end nu, saa man forstaar, at en *Forsvarsvold* som *Valdemarsdiget* eller *Bækmarksdiget* ved *Vadestedet* over *Aaen* i sin *Tid* (*Slaget* paa *Gratehede*) har kunnet have nogen *Betydning*. Lige ved *Karup By* faar *Aaen* *Tilløb* af *Aaresvad-* eller *Aarestrupbækken*, der kommer fra *Stendalen* i *Plantagen* af samme *Navn*, *Landets ældste Hedeplantage*. *Stendalen* er en gammel *Gletscherdal*, der med sin *stenede Bund* svarer til *Navnet*. Gennem en *Kanal* modtager *Aaresvadbækken* her *Allobet* fra *Nipgaard Sø* og andre *Smaasøer*.

Mellem *Høgild* og *Karup* i en lille *Bæk*, der fra *Høgild Mose* løber ud i *Karup Aa*, skal der ifølge en gammel Beretning have ligget en stor *Sten*. Denne *Sten* var *Skelsten* mellem 3 *Sysler*: *Løver-*,^{*)} *Har-* og *Ommer*, mellem 3 *Stifter*: *Viborg*, *Aarhus* og *Ribe*, 3 *Herreder*: *Fjends*, *Lysgaard* og *Ginding*, 3 *Sogne*: *Karup*, *Resen* og *Grove* og 3 *Bymarker*: *Karup*, *Høgild* og *Hesselund*. *Stenen* er nu *forsvunden*, og *Bækken* næsten *udtørret*; men et *Fællesskel* er der endnu i *Nærheden*, nemlig mellem de 3 *Herreder*: *Fjends*, *Lys-*

*) *Løversyssel* (*Lysgaard* og *Hids Herred*). *Ommersyssel* (*Nørlyng* og *Sønderlyng*). *Harsyssel* (*Gislum*, *Hammerum* m. fl. *Herreder*).

gaard og Ginding, de 3 Sogne: Karup, Resen og Grove og de 3 Bymarker: Karup, Høgild og Hessellund.

(Fortsættes.)

MINDRE MEDDELELSER.

Nørre Herreds Mergelselskab, der har virket siden 1930, har paa en Generalforsamling besluttet at holde op. Ved Generalforsamlingen blev Danebrogsmændenes Hæderstegn overrakt Formanden, Gaardejer *Rs. Bredgaard*, Stenvad, for hans fortjenstfulde Arbejde.

*

Hedeselskabet har oprettet et Kontor i Dybvad, der skal ledes af Assistent *Aagaard* fra Kontoret i Hjørring.

*

Pløj Brandbælterne.

Indenrigsministeriet har ved en udstedt Bekendtgørelse indskærpet Bestemmelserne om at Brandbælterne ved Plantagerne skal holdes pløjede. Brandbælter, der ikke i Aar har været pløjede, skal omgaaende pløjes, og Politiet kan, hvor Brandbælter om Naaetræsskove og Plantager ikke er i forsvarlig Stand, paabyde fornøden Istandsættelse.

*

Paa Tillægsbevillingloven søges bl. a. 41930 Kr. til Fredning af Hedearealer ved Ajstrup, Lundby og Oudrup i Aalborg Amt.

*

»Politiken« bringer i Anledning af Naturfredningsdiskussionen følgende muntre Kvad:

Hr. Flensborg dyrker Hede,
som Struckmann helst vil frede,
og er desuden rede
til Dæmninger at sprede,
saa Græsset sig kan brede
for Heste, Kalv og Bede,
hvor Vand holdt Grøden nede.
Vi fatter Struckmanns Vrede,
han Angstens Sved maa svede,
nu maa han allerede
gaa langt omkring og lede
blandt Marker, der staar fede
af Havre, Rug og Hvede,
som maa en Maler kede
og ej er værd at frede.

*

Nye Hedearealer til Beplantning.

I Henhold til Loven om Tilplantning af Klitter og Hedearealer, der blev gennemført i Fjor, har Landbrugsministeriets Plantningsudvalg hidtil foreslaaet Køb af ca. 1900 ha. Arbejds- og Socialministeriet har imidlertid forskellige Planer om Oprettelse af nye Ungdomslejr, hvorfra Beplantningerne

kan udføres, og Landbrugsministeren har derfor overfor Finansudvalget stillet Krav om, at der indtil videre kan anvendes op til $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. til Erhvervelse af Hedearealer. Der føres for Tiden Forhandlinger om Køb af egne Arealer til Statsskovvæsenet, Klitvæsenet og Det danske Hedeselskab.

*

A/S Egeris Plantage ved Videbæk, Nr. 9 i Hedeselskabets Fortegnelse, har holdt Generalforsamling. Plantagen, der er paa 46 ha, har solgt Træ for 5753 Kr.

*

Statens Landvindingsudvalg har anmodet Hedeselskabet om at foretage en Jordbundsundersøgelse af et Areal paa ca. 8000 ha ved Gjøl-Øland-Attrup. Dette Arbejde er nu fuldført i Marken, og i Løbet af kort Tid vil Laboratoriearbejdet være afsluttet.

En lignende Undersøgelse er ligeledes efter Anmodning af Landvindingsudvalget blevet overdraget Hedeselskabet at foretage for Feldsted Kog ved Nissum Fjord.

*

A/S Tolne Skov

har holdt Generalforsamling. Driftoverskudet udgjorde 13500 Kr., som man enedes om at auvende til Nyplantninger. Til Bestyrelsen, hvis Formand er Proprietær *Hoim*, Eskjær, genvalgtes Gaardejer *Saksager*, Vraa. Der var skovet 7,6 m³ pr. ha mod i Fjor 5 m³. Prisen paa Gavntre og Brænde havde været den samme, nemlig 22,30 Kr. pr. m³.

*

Foreningen De danske Mergelselskaber holdt den 5. Juli Aarsmøde og Generalforsamling i Rigsdagens Fællessal. Foreningen tæller i Aar 168 Selskaber med 42199 Medlemmer, hvilket er en Tilbagegang paa 1967.

Normalt udkøres der ca. $\frac{1}{2}$ Mill. m³ Mergel aarligt, men i det forløbne Aar reducerede Forholdene dette til 63000 m³.

*

Planlagt Plantage.

En Kreds af Borgere i Egved Sogn har besluttet at oprette et Interentskab til Køb og Beplantning af ca. 80 Tdr. Land Hede, beliggende ved Vardevej Nord for Brosbølgaard i Nærheden af Tarm. Omkostningerne anslaaes til 14500 Kr. foruden Statstilskudet.

*

Det norske Landbrugs Skove.

I Norge har man afsluttet en Landbrugsoptælling. Det fremgaar af denne, at der i Norge er 331702 Landbrug, deraf 188660 Brug uden Skov og 143042 med Skov. Ca. 28 % af Brugene havde kun indtil 25 Dekar Skov. Ca. 31 % havde fra 25—100 Dekar Skov. Ca. 11 % havde fra 100—500 Dekar Skov. Gennemsnitsarealet pr. Brug er 120 Dekar Skov. Det produktive Skovareal udgør ialt 40 Millioner Dekar.

Dansk Plantageforsikringsforening

tegner Forsikring af Genplantningsværdien for Naaetræsplantager overalt i Danmark. Indskud een Gang for alle 50 Øre pr. ha, dog ikke under 1 Kr. Aarlig Præmie pr. ha 15 Øre, dog ikke under 50 Øre. Vedtægter og Indmeldelsesblanketter faas ved Henvendelse til

FORENINGENS KONTOR I VIBORG.

Brunkul
Mergel
Kalk

H. Theut

Viborg
Tlf. 1560-1559

„KUSTOS“ KREATURFORSIKRINGSFORENING
STIFTET AF DANSKE LANDMÆND 1881
FORSIKRER HESTE, KVÆG, FAAR OG SVIN
KONTOR: HAVNEGADE 4, AARHUS TELEFON NR. 1300

Handelsbanken i Viborg

Filial af Aktieselskabet
Kjøbenhavns Handelsbank

Kontortid: 9—15
Telefon: 1500
(5 Linier)

Viborg Papir-Comp.

Papir & Papirvarer en gros.
Bogtrykkeri.
Kontorforsyning

Sct. Mathiasgade 31—33.
Telf. Viborg 802.—803.

Viborg Byes og Omegns Sparekasse

Telf. 1400 (3 Linier)

Sct. Mathiasgade 68
Kontortid: Kl. 9—15

VIBORG ANDELS-SVINESLAGTERI

Vore Udsalg bringes i Erindring

Telefoner 137 og 779

Landmændenes eget gensidige Forsikringselskab

„Hagelskadeforsikringen for Jylland“.

Danmarks største Selskab i denne Branche har nu i 75 Aar (Siden 1866) ydet de jydsk Landmænd en fuld betryggende Forsikring mod Tab ved Haglskade paa Markagrøder til den lavest mulige Aarspræmie. —

Gennem Reassurance er Medlemmernes solidariske Ansvar nu stærkt begrænset.

Indmeldelser modtages af de i hvert Herred ansatte Distriktsforstandere eller ved Henvendelse til Foreningens Hovedkontor, Ryesgade 33, Aarhus, Direktør Walter Houlberg. — Telefon 1284. —

Bestyrelsen for fornævnte Forening:

Chr. Lüttichau, Tjele, Formand. H. Skau, Haderslev.
Proprietær Suhr-Kirketerp, Alstrupgaard pr. Hadsten.
Kr. Kristiansen, Højvang pr. Daugaard.

Stryg elektrisk

Herning Hede- & Discontobank.

10—12½, 2½,—5.
Telefon 5, 273 og 720.

A. Philipsen & Co., Viborg.

Maskinanlæg - Automobiler.
Telefon 532—1064.
Elektriske Anlæg - Vandværksanlæg. Telefon 174—274.

JYDSK ØL I JYLLAND

FORLANG
„ODIN“
ØL
FINESTE KVALITETER

AALBORG TAFFEL AKVAVIT.

Vore anerkendte
- RØDE DRÆNRØR -
 føres altid paa Lager fra 2" til 8".
 Tilbud til Tjeneste.

A/S Gammelgaard Teglværk,
 Skive. Telefon 187.

Drænrør.

Røde Drænrør fra 2"—8" altid paa Lager. Forlang Tilbud.

1/3 Aalborg Teglværker.
 Vesterbro 58. Telf. 24 & 305.

HØJSLEV TEGLVÆRKER

leverer

PRIMA, RØDE DRAINRØR

i Størrelse fra 2 til 8 Tommer.

Indhent Tilbud.

Tlf. Højslev 3.

Bjerringbro Cementwarefabrik

ved Th. Petersen
 Telf. 111, Bjerringbro

■
 Alle $\triangle$ -mærkede Rør
 Imprægnerede
 og uimprægnerede

Stort Lager
 Altid leveringsdygtig

Røde Drænrør

indtil 16" Diameter.

A/S Højslev Teglværk

pr. Ulstrup.

Telefon 67 Ulstrup.

J. C. HALVORSEN

Krogsgades Cementstøberi
 AARHUS

Kontor: Dannebrogsgade 20
 Telf. 5019—5020

Imprægnerede Cementrør, anerk. af
 Autoriteterne som fuldstændig
 Erstatning for glass. Lerrør.
 Monierør. Maskinstampede
 Rør. Brøndringe.

Dagens billigste Pris.
 — — Forlang Tilbud. — —

Hornbæk Cementvare- og

Mørtelfabrik

Marius Ødum

Telefon 400 Randers

Kan $\triangle$ -mærkede

Varer føres

Største Lager

Bedste Kvalitet

Forlang Tilbud

RØDE DRÆNRØR

TAGSTEN

MURSTEN

Kählers Teglværk

Korsør

Nivaagaards Teglværk.

Telf. Nivaa Nr. 9. Nivaa St.

Drænrør i alle Dimensioner
 fra 2" til 15". — **Lerrør** med
 og uden Muffe fra 6" til 15"

— Forlang Tilbud. —

Spedalsø

Cementwarefabrik.

R. Jensen. — Indeh. J. Jensen.
 Tlf. 504. **Horsens.** Tlf. 504.

Imprægnerede Rør
 efter Ingeniørfor-
 eningens Normer.
 Drænrør i forsk. Di-
 mens. fra 10-50 cm.
 — Brøndringe. —

FORLANG TILBUD.

Petersværk Cementvareindustri

Telefon 1055 — Nørresundby

$\triangle$ Betonrør efter dansk Ingeniørforenings Normer

Vibrerede Monierør — — Imprægnerede Rør

Røde - 1½"—12" - Drænrør.

Forlang Tilbud.

Akts. Frederiksholms Tegl- & Kalkværker.

Vesterbrogade 12 — København V. — Central 282.

Midtjydske Teglværkers Salgskontor

Drænrør - Mursten - Tagsten - Radialsten

Telefon 1330

Viborg

Jernbanegade 12

ANDELS-PENSIONSFØRENINGEN

Rosenørns Alle 1. Tlf. Central 2728-15157.

(Gensidigt Pensionsforsikringselskab.)

København V.

Pensionsforsikringer, Liv-, Overlevelsels- og Børnerenter.

J. Chr. Petersens Papirhandel

*„Hvælvingen“
ved Nikolaj Taarn
København K.*

*Hovedforhandler
af Statens Papir*

Tryksager - Protokoller

Røde

Draènrør

fra 2*—12* haves
altid paa Lager.
Forlang Tilbud.

„Solienlund“ Teglværk.

Telefon 10 Ulstrup.

Hammerum Herreds Spare- og Laanekasse,

Herning

Telf. 10 og 314

Østergade 6

Kontortid

10—12½, og 14½—17

Tegn Annonce i

Jydsk Telefonbog

Jydsk Telefon-Aktieselskab
Aarhus

Brug **RANDERS**
REB

„Singalwatt“

(Ceylon Have The)

Højeste Udmærkelse her i Landet
Importeret af

IVERSEN & LARSEN

Dansk Eternit

Fabrik A/S
AALBORG
Tlf. 48 00

Cement-Asbest
Skifer-, Bølge- & Beklædningsplader.
Forespørg hos Deres
Bygningsmaterialforhandler.

Annoncér i
Hedeselskabets
Tidsskrift

SKIVE

DISKONTOBANK

Kontortid 9-12 og 2-5

Filial i Haderup

TJÆREBORG CEMENTSTØBERI

F. CHR. JENSEN
— Telefon 21 —

Imprægn. Cementrør efter In-
geniørforeningens Normer. —
Monierrør i forskellige Di-
mensioner fra 50—125 cm.
Forlang Tilbud.

Danatex 100 % danske Træfiberplade
til effektiv ISOLERING

AXEL PRIOR Akts.
Bredgade 33 - Centr. 23,
KØBENHAVN K.

A/S L. HAMMERICH & CO.
Grønnegade 57-59 - Tlf. 7050
V. Ringgade - AARHUS

Dansk Andels-Eggesport

Kgl. Hofleverandør

er Producenternes
egen Forretning og
yder derfor disse
det fulde Udbytte.

Hovedkontor:

Akselborg,
København V.

MORSØ BRÆNDEOVNE

kan leveres i 12 forskellige Størrelser
og Udførelser

Nyhed:

MORSØ BRÆNDEKAMINER

specielt indrettet for
Brændefyring

6 forskellige Størrelser og
Udførelser

MORSØ STØBEGODS

A/S N. A. CHRISTENSEN & CO., NYKØBING MORS

Redaktion: Afdelingsleder N. Basse og Direktør, Skovrider C. E. Flensborg, Viborg.
Carlo Mortensens Bogtrykkeri. Viborg.

